

שנה לד
גליון ב (ר)
כסלו - טבת תשע"ט

200

גליון מוגדל

קובץ בית אהרן וישראל

מאסף מרכזי לתורה והלכה לחו"ר הישיבות והכוללים
של מוסדות סטאלין קארלין בארץ ובתפוצות

מכון בית אהרן וישראל
שע"י מרכז מוסדות קארלין סטאלין בארץ הקודש
בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

רח' אבינועם ילין 11, ת.ד. 50197 ירושלים, 9150101

כתבים

מוגש לרגל הופעת גיליון המאתיים של
'קובץ בית אהרן וישראל' קארלין סטאלין
כה לחי!

הרב אברהם אביש שור

סוד הנגינה ונעימת התפילה באספקלריית רבוה"ק מקארלין סטאלין

מבוא:

הנגינה תפסה מקום נכבד אצל הצדיקים הקדושים בבתי החסידות לענפיהם. ברם נעימת התפילה, זכתה להתייחסות פחותה, שכן רק למתי-מספר של שושלות החסידות היו נעימות תפילה ייחודיות¹.

במשך הדורות שימרו החסידים את תורתם, משנתם והליכותיהם של צדיקי גדולי הדורות, בדומה לכך שימרו החסידים לחנים עתיקים והרקע שעליו נוצרו. אלא שמרוב עתים וימים אבדו אוצרות רבים של ידע ושל ניגונים ונעימות, מאותן שושלות חסידיות שהנגינה הייתה משולבת באורחותיהן.

חוקרי נגינת החסידות ייחדו לנגינת קרלין-סטולין מקום מרכזי בהיכל הניגון של החסידות², כשהם מציינים את היקפה ואיכותה. אך דומה כי יתר תשומת-לב ניתנה למרכיבים המוזיקליים הייחודיים, מאשר בהעלאת פנימיות העניין ממנה עלתה ובאה עבודת הנגינה בקארלין סטולין. בנוסף לכך, הקיפה הגדול והעשיר של ה'נגינה' הסיחה דעת והעמידה בצל את נעימת התפילה בקארלין.

1 רוב עדות החסידים לא אימצו נעימת תפילה ייחודי משלהם, אלא התפללו בנוסח הקהילות באזור גיאוגרפי שאליו היו שייכים, כחסידות טשרנוביל שהתפללו ב'נוסח ווהלין' וכדו'. מהיוצאים מהכלל הוא בית קוסוב-ויזניץ אשר כמקובל מפי אבות החסידות דשושילתא קדישא הדין שבפי הרה"ק רבי חיים מאיר מויזניץ בעל 'אמרי חיים' שאמר: 'את הנוסח הזה גילו מהשמים לרבינו הקדוש רבי יעקב קאפיל חסיד'. תולדות צדיקי ויזניץ, מהדורת הרב פישל ירוחם הגר, תשנ"ד. אבן שתייה, ח"א עמ' כו. גם ל'חדר' של זידיטשוב, קומרנא וספינקא יש נוסח-תפילה ייחודי.

2 מאיר שמעון גשורי, אנציקלופדיה של חסידות, הניגון והריקוד בחסידות, כרך שני, תל-אביב, עמודים: 145-222.

רבותינו הקוה"ט נתנו דגש גדול ומיוחד הן לנעימת התפילה והן לנגינה. ראו בשתייהן 'עבודה' גבוהה ורמה בנתיבי עבודת ה', כפי שאמר מרן אדמו"ר הזקן בעל 'בית אהרן' זיע"א לחסידים לאחר שניגן באחרון של פסח: 'ישאל [אדמוה"ז] את העולם: איר האט געהערט דעם ניגון? ושתקו, כך היה כמה פעמים ואח"כ אמר להם: איר זוכט דיבורים, קול איז העכער פון דיבור! [שאל את החסידים: האם אתם שומעים את הניגון? ושתקו... ואחר כך אמר להם: אתם מבקשים 'דיבורים', קול גבוה יותר מ'דיבור']³. וכפי שאמר מרן אדמו"ר זיע"א: 'די עבודה אין סטאלין זענען די ניגונים'⁴, נהגו בהם בהילת קדושה⁵ והקפידו על דיוק נגינתם וזמירתם⁶.

רבותינו הקוה"ט זיע"א היו מטיבי נגן ושירתם היתה בערבות ובנעימות⁷. רבותינו הקוה"ט הלחינו ניגונים⁸, פרטו על כלי-זמר⁹ ואף שלחו לחסידים תווי נגינה¹⁰, והקפידו על הנגינה ונעימת התפילה שיושמעו במדויק על ידי מנגנים ובעלי-תפילה היודעים פרק בשיר¹¹, ותבעו מציבור החסידים להתפלל בנעימה כפי שיסדוה ראשונים ולשמור עליה ועל הניגונים העתיקים. רבוה"ק היו מבחינים אף בשיבוש קל כלשהו בנגינה ובנעימה¹².

3 ברכת אהרן קיח, 'פ"א באחרון של פסח ניגן [מרן אדמוה"ז] איזה זמר וגם הרה"ח ר' שלמקא (נכד אחותו) היה שם...'.
4 'יחננו ויברכנו', עמ' צו, מכתבי החסיד נאמן ביתו ר' משה מלמד ז"ל. (יש לתקן את הציטוט המובא בקובץ בית אהרן וישראל, גליון ע"ו, ניסן-אייר תשנ"ח, עמ' קו).

5 רבותינו היו מקפידים שהחסידים לא ישוחחו בשעה ששרים ניגונים. כשמרן אדמו"ר זיע"א היה בירושלים העתיקה בחג השבועות שנת תש"ו, השתתף ר' לייבל בייך, מחסידי הרה"ק מפיאצסנה, ושהיה מקורב למרן אדמו"ר אור ישראל זיע"א, ב'שולחן' שערך אדמו"ר זיע"א לכבוד היום, ונענה מרן אדמו"ר זיע"א ואמר: לייבל, ספר לנו משהו מסטולין! ענה ר' לייבל: בסטולין לשוחח באמצע ניגון ששרו היו חמור כל-כך כמו לדבר באמצע תפילת שמונה-עשרה! ופנה מרן אדמו"ר זיע"א לחסידים ואמר להם: הנכם שומעים?!

6 בתיאור נגינתו של אדמוה"ז בעל 'הבית אהרן': 'היה בעצמו מזמר הזמר הקדוש 'אכסוף נועם שבת' בניגון שהוטב בעיניו בדבוקות... והמנגנים היו מסייעים לו והרגיש אם היו משפילים שמינית להרים הנגינה כבתחילה...'. (סידור בית אהרן, פיעטרקוב תרפ"ב).

7 'אחר תפלת מנחה אמר [מרן אדמו"ר זיע"א] על הש"ץ: 'ער האט געדאוונט ווארים, ער האט געזאגט גאנץ גוט נוסח, נאר ביי 'המברך את עמו ישראל בשלום' האט ער אביסל פארדרייט [הוא התפלל בחמימות, אמר די טוב את הנוסח, אך 'המברך את עמו ישראל בשלום' הוא בלבב כמעט] מרן אדמו"ר זיע"א, כתי קודש, מהדורת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, ירושלים תשנ"ה, חלק ראשון, עמ' כו. 'אחר תפילת שחרית בשעת שתיית לחיים אמר [מרן אדמו"ר זיע"א] על הש"ץ שלא התפלל לפי הנוסח: ער איז ארום געפארן מיט דעם נוסח און האט אונז מבלבל געווען דעם דאווענען. [הוא שוטט עם הנוסח ובלבל אותנו בתפילה]'. שם, שם, עמ' לב.

8 בתיאור על מנהגי אדמוה"ז: 'ורחץ מעט ידיו מהדגים, והתחיל לומר כל מקדש, בקול נגינה ערבה ומתוקה, והמסובין וגם העומדים אמרו ביחד כל חרוז, ובעת שהיה מסיים כל חרוז היה בנקל להשומעים לבוא להתפשטות הגשמיות מרוב המתקנות...'. סדור 'בית אהרן', תרפ"ב.

9 ידוע על מרן הר"א הגדול מקרלין שהלחין ניגונים, מרן אדמו"ר הזקן, מרן אדמו"ר אור ישראל, מרן אדמו"ר הרי"ח מסטולין, ומרן אדמו"ר זיע"א שהלחין ניגונים בעת שבתו בלוצק. כך גם ידוע כי היו מלמדים בעצמם את הניגונים הקדושים לקראת הימים הנוראים למנגנים. כן נהגו מרן אור ישראל מסטולין, מרן הרי"ח מדיטרויט, ומרן אדמו"ר זיע"א.

10 ידוע כי מרן אדמוה"ז היה מנגן על כינור ועל קלרינט, מרן אור ישראל מסטולין היה פורט על כינור, בניו הקדושים היו מנגנים על כלי-נגינה שונים, מרן אדמו"ר הרי"ח מסטולין שמנו"כ בדיטרויט היה מנגן על כינור, ומרן אדמו"ר זיע"א היה מנגן על צ'לו.

11 ידוע כי היה מרן אדמו"ר אור ישראל מסטאלין זיע"א שולח לאנ"ש בארה"ב ניגונים כתובים ע"י תוים (אלא שאין ידוע מי כתבם). בארכיון המכון ספונים תוי ניגון קדוש לאלהיו הנביא, ששלח מרן אדמו"ר אור ישראל זיע"א ללאהישיין. הכתב מעבר לתוים הוא כנראה של מרן זיע"א, ואולי גם התוים עצמם.

12 מרן אדמו"ר זיע"א 'דיבר הרבה מענין הנגונים, ואמר כי אביו זצ"ל הקפיד מאד על דקדוק הנגינה, וסיפר: ביי דעם טאטן פלעגט קיינער ניט זינגען, נאר די "קאפעלע" (מקהלה שנבחרה לנגן) און דער טאטע פלעגט זיי כאפן ביי א זעכצנטל (חלק משה-עשר שבתנועת הנגון) ווען זיי האבן פארפעלט. [אצל אבא (מרן אור ישראל מסטולין) לא היה

מובא כי בשולחנו של הרה"ק המגיד ממעזריטש היה הוא בעצמו פותח בניגונים בסעודות שבת קודם לאמירת התורה¹⁵. וכששבת אצלו מרן רבי אהרן הגדול מקארלין זיע"א כיבדו המגיד בנגינה ובנעימה, וכמסורה בפי החסידים, אמר אליו המגיד: 'רבי אהרן ינגן'¹⁶. נראה כי היתה זו הכרה בכוחו הטמיר של מרן רבי אהרן הגדול בנגינה, ואף ייתכן כי הוא זה אשר הביא את עולם הנגינה להיכלו של המגיד ממעזריטש.

שיוך שרשי הנעימה והנגינה אצל רבוה"ק למרן רבי אהרן הגדול זיע"א אולי יש בו כדי להבהיר את עבודת הקודש אצל רבותינו הקוה"ט בנגינה ובנעימת התפילה.

לאחר הסתלקותו של מרן אדמו"ר זיע"א בטו"ב סיון תרל"ב, בתוך שבעת ימי האבל שישב עליו בנו מרן אדמו"ר הצעיר זיע"א¹⁷ בדבריו לחסידים השווה את עבודתו בקודש של אביו מרן אדמו"ר הזקן כ'נעים זמירות ישראל' לדוד המלך ע"ה: 'אא"ז [אדוני אבי זקני] הק' [דוש] והנורא הרב ר' אהרן הגדול צוקללה"ה היה לו קבלת יחוס מזרע דוד המלך ע"ה, ואאמו"ר היה לו כמה בחי' [נות] שהיו אצל דוד המע"ה [המלך עליו השלום]. שהנהיג עדותו עדת ישורון... כזמן מלוכת דהמע"ה, והיה נעים זמירות ישראל כידוע'.

כך אכן מתואר מרן אדמו"ר הזקן בתואר ייחודי זה, בשער ספרו הקדוש 'בית אהרן': 'רובי התורות בעבודה שבלב זו תפלה, אשר נאמרו ונשנו בלב"ת אש, לבא לפומא, פום מלל רברבן, נאה דורש ונאה מקיים, מנעים זמירותיהן של ישראל, כבוד אדונינו מורינו ורבינו הרב המפורסם...'. עובדה המצביעה על שגב עבודת הנגינה אצל רבותינו הקוה"ט הנובע מטעם היותם מגזע ישי, ניר לבית דוד, ממשיכי נעימות זמירות ישראל.

כעבור שנה, עם הסתלקותו הפתאומית של מרן אדמו"ר הצעיר בשנת תרל"ג, בהניחו אחריו את בנו יחידו מרן אדמו"ר אור ישראל זיע"א, שהיה אז ינוקא קדישא בן ארבע שנים. בשעה קשה זו לשלשלת הקודש, יצא הגאון החסיד רבי ברוך מנדלכוים זצ"ל רבה של טוראוו, בקריאה אל החסידים להמשיך ולהחזיק בינוקא קדישא וכי בית צדיקים יעמוד, ובמכתבו לקראת חג השבועות תרל"ד הוא מאיר את הדברים האמורים ומגלה דברים מכבשונו של עולם בעניין זה¹⁸:

'...וידוע לנו מאז שאדמו"ר סבא קדישא¹⁹ צוקללה"ה היה בבחינה זו כי הוא חוטר מגזע ישי, שמעתי בפירוש מפיו, ואחר הסתלקותו אמר לנו בן אדמו"ר²⁰ צוקלה"ה שידוע לו בבירור שאביו היה דוד המלך ע"ה... וכן שמעתי מפי רבותינו

15 כך עולה מתיאורו של אחד שביקר אצל 'המגיד': '... הנאספים הסבו לשולחן, ובשעת הסעודה שררה דומיה חגיגית. משגמרו לאכול, פתח הרבי בניגון נאדר ומרומם את הרוח, 'אחר הניח ידו על מצחו... והרב התחיל לדרוש דרשה...'. 'חיי שלמה מימון', תל אביב תשי"ג, עמ' 144.

16 ברכת אהרן, עמ' א: 'הזמר הקדוש י"ה אכסוף, זמר בפעם הראשון אצל המגיד במעזריטש זצ"ל, שכיבד אותו בליל שבת קודש לזמר, ואמר: ר' אהרן ינגן, ותיכף זמר י"ה אכסוף נועם שבת'.

17 בית אהרן על התורה ועל העבודה, בראדי תרל"ה, עמ' קנו ע"ב: 'דברי נחמה שאמר בדמעות שלישי בעת שבאו לנחמו על הסתלקות אביו הק' אדמו"ר צוקללה"ה נבג"מ'

18 על המכתב ועל המאורעות אז ראה קובץ בית אהרן וישראל 'על שושילתא דדהבא ונשמתו הק' של מרן אור ישראל מסטאלין זיע"א', פרק ג, גליון לד, ניסן-אייר תשנ"א, עמ' קנג.

19 מרן אדמו"ר הזקן בעל 'בית אהרן' זיע"א.

20 מרן אדמו"ר הצעיר הרא"ש מסטאלין.

הקדושים שיהיה²¹ גדול בישראל גם כנגלה, גם העידו עליו רבותינו הקדושים זצוקלה"ה בעודו קטן ולא היה יכול לדבר עדיין שיהיה מנגן נפלא, ואדמו"ר סבא קדישא אמר ביום ג' למילתו, שנפתח לפניו עולם הנגון, וכן אנחנו רואים בעינינו שכנור של דוד מנגן מאליו כל הנגונים הפלא ופלא כאחד מהמבינים הנפלאים במוזיקא, כל זה ראיתי בעיני ואשתומם על המראה, סוף דבר הכל נשמע, מכח הבנים נודעת גדולת האבות, ודעו לכם שיש דברים רבים כגו שא"א להעלות על המכתב ורק מפה לאוזן, כי כל העולמות הסכימו בעקבות משיחנו להאיר לעולם בנשמה קדושה כזו בגוף ונפש לאוי"ט... וברמז רמז לי סבא קדישא שהוא נשמת משיח צדקנו, כל זה שמעתי בפירוש ומכללא, ואם אמרתי אספרה תקצר היריעה מהכיל...!

בדבריו אלה בין כל דבריו בענינים המכוסים ונעלמים, מדגיש רבה של טוראו את היותו של ה'ינוקא קדישא' ראוי למלכות והכתר הולמתו, בכך שאנחנו רואים בעינינו שכנור של דוד מנגן מאליו כל הניגונים, הפלא ופלא כאחד מהמבינים הנפלאים במוזיקא'.

עבודת קודש זו הציב מרן אדמו"ר הזקן מקארלין בפסגת האמונה באמרו: 'ת"שורי מ"ראש א"מנה. היינו דיא גרעסטי אמונה וויא פיל איוד האט איז [אלץ] זינגען דער ראש דער פון והבן²² [היינו, האמונה הגדולה שיש ליהודי - הרי הנגינה היא הראש לכך]²³.

ביטוי נוסף מצאנו לקשר שעשה מרן אדמו"ר ז"ל בין עבודתו כנגינת ההודאה לבין שירת דוד וחזקיהו. בשנים תרכ"ו-תרכ"ח, עבר מרן אדמו"ר ז"ל רדיפות ממתנגדיו בפינסק, ובמקביל קשרו עליו עלילות ברשע כשיד ישראל הייתה באמצע, וסכנת חיים ריחפה עליו²⁴. מיד לאחריהם, בשנת תרכ"ח עבר ניתוח קשה. עם שחרורו והחלמתו בראשית שנת תרכ"ט²⁵, נשמעו ממרן אדמו"ר הזקן זיע"א דיבורי קודש שסבבו אודות המלך חזקיהו, ניר לבית דוד. דברים הנראים כמקשרים את המאורעות שעברו עליו, עלילות הקמים עליו וחליו אשר חלה בו, עם המאורעות שעברו על המלך חזקיהו.

21 הינוקא קדישא.

22 ספה"ק בית אהרן, שמחת בית השואבה, דף ק"מ עמ' ב.

23 מקבילות מעניינות לדבריו הק' של מרן אדמו"ר הזקן אנו מוצאים בדברי הרה"ק רבי נחמן מברסלב: 'ולעתיד לבוא שיהפך לכל העמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה', והכל יאמינו בו יתברך, אז יתקיים 'תבואי תשורי מראש אמנה' מראש אמנה' דייקא, היינו בחינת אמונה עליונה זו הנ"ל, שהוא ראש לכל האמונות כנ"ל, וזה תשורי דייקא, היינו הנגון והזמר השייך לראש אמונה זו'. ליקוטי מוהר"ן, קמא סד, ה.

דברים נשגבים בענין זה הוסיף רבי נחמן ופורט את פעולותיו של מלך המשיח לעתיד לבוא: 'זיעשה כז' [כלי זמר] ונגונים חדשים כי חכמת הנגון יהי'נה] בקי בו מאד מאד, ויגלה חדשות בחכמה זו עד שתכלה נפשם של השומעים ניגונים שלו... ויהיו קאפעליע [מקהלה תזמורת] בכלי שיר וישוררו בכל פעם... [הדברים נדפסו לאחרונה עם גילוי ופרסומו של חיבור 'מגילת סתרים' ע"י צבי מרק, מגילת סתרים, חזונו של רבי נחמן מברסלב, ירושלים תשס"ז, עמ' 55, עמ' 54, וראה שם עמ': 83-90].

24 כמובא בכתבי רבי מאיר ברנשטיין ז"ל הי"ד. ונראה כי היה זה באותה תקופה.

25 הדברים ארוכים ומצריכים יריעה נפרדת, ואי"ה יבואו במאמר מיוחד.

26 סנהדרין ס ע"א.

כך אצל חזקיהו המלך עמד לנגדו רבשקה, ישראל מומר²⁶ שעבד בשליחותו של סנחריב, שהרחיב פיו להחריב את ירושלים. לאחר שהקב"ה הפיר עצתו כדברי הנביא ישעיה, חלה חזקיהו וביקש רחמים ונענה ועמד מחליו²⁷.

מִרְן אֲדַמּוּר הַזֶּקֶן זִיע"א לְאַחַר שֶׁחָלִים, עֵלָה בִל"ג בְּעוֹמֵר עַל קְבְרֵי אֲבוֹתָיו הַצְדִּיקִים בְּקָרְלִין²⁸, וְאָמַר שֶׁם פְּסוּקֵי 'מִכְתָּב לְחִזְקִיָּהוּ'. אִף דְּבַרֵי הַתּוֹרָה שֶׁאָמַר עַל סְעוּדַת הַהוּדָאָה הֵיוּ מוֹסְבִים עַל הַפְּסוּק 'וּנְגִינוֹתֵי נִגְנָן כָּל יְמֵי חַיֵּינוּ' מִתּוֹךְ 'מִכְתָּב לְחִזְקִיָּהוּ'²⁹, בְּהֵם הַדְּגִישׁ כִּי הַהִתְקַשְׁרוֹת לְצַדִּיק הֵיא בְּאִמְצָעוֹת הַשִּׁירָה וְהַנְּגִינָה.

וְכֵה הֵיוּ דְבָרָיו הַקְּדוּשִׁים בְּסְעוּדַת הַהוּדָאָה³⁰:

'אֵיתָא בְּמִדְרַשׁ³¹ וּנְגִינוֹתֵי נִגְנָן כָּל יְמֵי חַיֵּינוּ. כְּשֶׁהִקְב"ה עוֹשֶׂה נְסִים לְיִשְׂרָאֵל הֵם מְשׁוֹרְרִים וּמְזַמְרִים. וְכֵן הוּא אֹמֵר אִז יִשִּׁיר מִשֶּׁה וְכו'. וְכֵן הוּא אֹמֵר וְתִשָּׁר דְּבוּרָה וְכו' וְכֵן בְּדוֹד כו' שֶׁנֶּאֱמַר וַיְדַבֵּר דָּוִד וְכו' וְכֵן הוּא אֹמֵר לִי"י הִישׁוּעָה עַל עַמְךָ בְּרַכְתְּךָ סֵלָה: עַכ"ל

פֶּתַח וְאָמַר. מִשׁוֹם דְּקִשָּׁה דְּכִתִּיב נְגִינוֹתֵי לְשׁוֹן יַחִיד וְאֲח"כ אִמַר נִגְנָן לְשׁוֹן רַבִּים. אִמַר בְּשֵׁם הַצְדִּיק הַקְּדוֹשׁ רַש"ק ז"ל. שֶׁפַּעַם אֶחָד לְמַד בְּעֵין יַעֲקֹב מְעַנִּין רַבִּשְׁקָה. אִמַר זצ"ל לְהַעוֹמְדִים לְפָנָיו שֶׁכָּל כּוֹנֵת רַבִּשְׁקָה הֵיחָה לְנִתֵּק אוֹתָם מֵאֲמוֹנַת חִזְקִיָּהוּ כִּי כָּל כּוֹנֵתוֹ הֵי' כִּי חִזְקִיָּהוּ הֵי' צְדִיק יְסוּד עוֹלָם וְהֵי' רוּצָה לְנִתֵּק אוֹתָם מִמֶּנּוּ וְכִיוֹן שֶׁהֵי' מִנְתֵּק אוֹתָם מִמֶּנּוּ הֵי' לֹקַח אוֹתָם לְעַצְמוֹ. וְזֶהוּ כּוֹנֵת הַכְּתוּב. כִּי הַצְדִּיק שְׁבָדוֹר כּוֹלֵל כָּל הַדּוֹר. וְזֶהוּ שֶׁאִמַר נְגִינוֹתֵי נִגְנָן כּוֹלְנוּ. כִּי זֹאת שִׁיךְ לְכוֹלָם.

סְעוּדַת דָּוִד מְלִכָא מְשִׁיחָא:

עְבוּדְתֵם הַקְּדוּשָׁה שֶׁל רְבוּתֵינוּ זִיע"א בְּנְגִינָה הַתִּיחָדָה בְּיֹתֵר בְּנְגִינַת הַזְּמִירוֹת 'אֵלֵיהוּ' ס'³² בְּמוֹצָאֵי שְׁבִתוֹת³³, בְּעַת 'סְעוּדַת דָּוִד מְלִכָא מְשִׁיחָא'³⁴. תִּיאוֹר עַל כֵּךְ מוּבָא בְּמִנְהַגֵּיו שֶׁל מִרְן אֲדַמּוּר³⁵ ה'בֵּית אֵהֶרֶן':

27 עֲלִיו אִמְרוּ חֲז"ל: 'בִּיקֶשׁ הַקְּב"ה לְעִשׂוֹת חִזְקִיָּהוּ מְשִׁיחַ, וְסִנְחַרְיָב גּוֹג וּמִגּוֹג, אִמְרָה מִדַּת הַדִּין לְפָנֵי הַקְּב"ה רַבִּשְׁקָה וְמָה דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁאִמַר כְּמָה שִׁירוֹת וְתִשְׁבַּחוֹת לְפָנֶיךָ לֹא עֲשִׂיתוּ מְשִׁיחַ, חִזְקִיָּהוּ שֶׁעֲשִׂיתָ לוֹ כָּל הַנְּסִים הַלָּלוּ וְלֹא אִמַר שִׁירָה לְפָנֶיךָ תַּעֲשֶׂהוּ מְשִׁיחַ, לְכֵךְ נִסְתַּתֵּם. מִיֵּד פֶּתַחַה הָאֶרֶץ וְאִמְרָה לְפָנָיו רַבִּשְׁקָה אֲנִי אוֹמֵרֵת לְפָנֶיךָ שִׁירָה תַּחַת צְדִיק זֶה וְעֲשֶׂהוּ מְשִׁיחַ. סְנֵהֲרִין צ"ד ע"א.

28 'וְכֹאֲשֶׁר הִיָּה ל"ג בְּעוֹמֵר בְּקָרְלִין הֵלֵךְ בְּיוֹם הַהוּא עַל הַצְּיוֹנִים שֶׁל אֲבוֹתָיו הַקְּדוּשִׁים נ"ע, וְאִמַר בִּישְׁעִיהָ קָאֲפִיטֵל ל"ח פְּסוּק ט' מִכְתָּב לְחִזְקִיָּהוּ, וְאַחַר כֵּךְ מְזַמְרֵי תְהִלִּים כְּרִשׁוֹם...'. (סִידוֹר בֵּית אֵהֶרֶן, פִּיעֶטְרָקוֹב תְּרַפ"ב). סְפוּנִים שֶׁם אֲבִיו הַק' רַבִּי אֲשֶׁר הַגְּדוֹל מְסִטְאֵלִין זִיע"א וְזִקְנֵנו הַק' רַבִּי אֵהֶרֶן הַגְּדוֹל מְקָאֲרִלִין זִיע"א. וְאִפְשָׁר לְשַׁעַר מְכֵמָה טַעֲמִים כִּי הֵיָה זֶה בִל"ג בְּעוֹמֵר שְׁנַת תְּרַכ"ט.

29 יִשְׁעִיהָ שֶׁם פְּסוּק כ.

30 דְּבַרֵי הַתּוֹרָה מוֹפִיעִים בְּסִפְה"ק בֵּית אֵהֶרֶן, דָּף כז ע"א, תַּחַת הַכּוֹתֵרֵת 'עַל סְעוּדַת הוּדָאָה שְׁלוֹ אִמַר זֹאת'. הַדְּבָרִים מוּבָאִים בְּשִׁלְהֵי פְרִשְׁת לך לך, בְּחוֹדֶשׁ מְרַחֲשׁוֹן, וְנִרְאָה כִּי מְדוּבָר בְּסְעוּדַת הַהוּדָאָה בְּרֵאשִׁית חוֹרֶף תְּרַכ"ט.

31 יִלְקוּט שְׁמַעוֹנֵי יִשְׁעִיהָ תַמְב.

32 כִּינּוּי זֶה לְזְמִירוֹת מוֹצָאֵי שְׁבִת הֵיָה שְׁגוּר עַל לְשׁוֹנֵם הַזֶּהָב שֶׁל רְבוּתֵינוּ, וּמְקוֹרֵם קְדוּם מֵהֶרָאֲשׁוֹנִים, וּמוֹזְכָר בְּמִנְהַגֵּי ר"א טִירְנָא: 'וּבְעֶרְבַר יִאֲמַר בְּבֵיתוֹ אֵלֵיהוּ'.

33 זְמַן עֵילָאֵי הַצּוֹפֵן בְּחוּבּוֹ גַם אֵת צְפִיִּית הַגְּאֻלָּה וְכִפִּי הַעוֹלָה גַם מְנוּסַח הַזְּמִירוֹת שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִת: "אֵלֵיהוּ הַנְּבִיא... בְּמַהֲרָה יִבּוֹא אֵלֵינוּ עִם מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד".

34 פְּרִי עֵץ חַיִּים שְׁעַר הַשְּׁבִת פְּרָק יז. וּבְסִידוֹר בֵּית אֵהֶרֶן וְיִשְׂרָאֵל, יִאֲמַר: דָּא הֵיא סְעוּדַת דָּוִד מְלִכָא מְשִׁיחָא.

והתחיל בעצמו לזמר את אליהו הנביא בהניגון שהיטיב בקול רם,³⁵ וגם החזיק בידו א פלייט³⁶, ובכל פעם היה מנגן עליו מעט ומשוררים יסייעוהו ולפעמים כאשר המשוררים השפילו אפילו שמינית הרגיש והגביה את הנגינה כבראש. אחר כך זמר ככתוב בניגון אחר, ולאחר איזו שעות טעם מרק של עוף לכבוד סעודת מלוה מלכה, ואחר כך זימר הכתובים אמר ה' ליעקב כו', ונגן על הפלייט כמעט בכל חרוז...!

הרה"ק רבי נח מהארדישיץ בן הרה"ק רבי שלמה חיים מקוידנוב ונכד אחותו של מרן אדמו"ר הזקן, שהשתתף פעם בנגינת אליהו'ס במוצאי שבת, היטיב להבחין בגודל השעה ועומק הכוונה³⁷:

וסיפר הרה"ק ר' נח מהארדישיץ זצ"ל, שראה אצל דוד"ז הרה"ק צ' הר"א מקארלין זצ"ל במוצש"ק כשהי' מזמר הזמר אלי', כשהגיע להחרוז 'אשרי מי שנתן לו שלום והחזיר לו שלום' ראה שהוא ובנו הרה"ק צ' ר' אשר זצ"ל נתנו ידם זה לזה תחת השלחן,³⁸ כנראה שהי' התלבשות אליהו ז"ל באביו³⁹, ורצה לזכות את בנו.

אביו הק' מרן הרא"ש הגדול מסטאלין זיע"א כבר גילה סוד זה על בנו מרן אדמוה"ז⁴⁰: 'איש א' ביקש שרוצה גילוי אליהו, אמר לו [מרן הרא"ש הגדול מסטאלין זיע"א] לך לבני אהרן בעת שמזמר אליהו, והיה מרגלא בפומיה זה"ל: אשרי לאם שנולד בן כזה ואשרי יהיה למחזיקים בו'.

כאבותיו הקדושים נהג מרן אדמו"ר אור ישראל זיע"א מסטאלין להתייחד במעמד הנשגב של זמירות 'אליהו'ס' עם בניו הקדושים זיע"א ולפרוט על כינורו:

'נהג רבינו מסטאלין לנגן בכינור במוצאי שב"ק, בניגון הפזמון של אליהו הנביא, ורבינו עם בניו הק' היו נכנסים עמו [לנגן זמירות כל אחד עם כלי הנגינה שלו]⁴¹

35 מרן אדמו"ר הזקן סיפר: כשניגן "דעם הייליגין ניגון", (הוא השיר שמנגנים בו את הזמר "אליהו הנביא" במוצאי-שבת), לפני מחותנו הרה"ק קדוש ישראל מרוז'ין זצ"ל, 'האט דער רוז'נער גישוועבט מיט דעם שטוהל אין דער לופטן', (הי' מרחף עם כסאו באויר). הרה"ח ר' אהרן הויזמאן 'ששמע מהרה"ק צ' ר' אלימלך שפירא אדמו"ר מגראדזיסק, מה שסיפרה לו זקנתו הרבנית שרה דבורה'לע, אשת רבינו מדרוהוביטש, ששמעה מפי חותנה הוא רבינו. פרי ישע אהרן, עמ' קעז.

36 חליל, קלרינט. את הפלייט נתן מרן אדמוה"ז במתנה להרה"ק רבי ירחמיאל משה מקונוניץ, שהיה מנגן בו את זמירות 'אליהו'ס'. ספרן של צדיקים, בערכו עמ' 76. ושם מובא כי פעמים היה הרה"ק רבי ירחמיאל משה מנגן 'אליהו'ס' בכינור. בפרי ישע אהרן עמ' קעח, מביא בשמו של הרה"ק צ' רבי אברהם אלימלך מגרודזיסק (מירושלים) חתנו של הרה"ק רבי ירחמיאל משה, שהיה מנגן בכינור שקיבל במתנה מאת מרן אדמוה"ז.

37 דברי אהרן עמ' פב.

38 מרן אדמו"ר הצעיר 'ביקר פעם קודם ר"ח אלול בעיר לעמבערג, והי' עמו הרה"ח ר' ישראל בער שוחט מטבריא, במוצאי שב"ק זימר לפניו הפזמון אליהו הנביא, וכל זמן שהי' פתוח הסידור של רבינו לא הפסיק לזמר, עד שסגר את הסידור, ונלאה ר' ישראל בער לזמר עוד, והבין כי רבינו הוא למעלה מן הזמן ומשוטט בעולמות...! פרי ישע אהרן, עמ' תד. מכתבי הרה"ח ר' מאיר ברנשטיין ז"ל הי"ד, בשם הגה"ח ר' חיים מענדיל ז"ל הי"ד. ובדברי אהרן עמ' פז.

39 ופעם אחת אמר לי הילד [מרן אור ישראל מסטאלין בעודו ינוקא קדישא] כי זקנו הוא אליהו בעצמו כי נשמת אליהו מתלבש בלבוש מלכות, ר"ל צדיק שהוא בבחינת מלכות...! מתוך מכתבו של הגאון החסיד רבי ברוך מנדלבוים אב"ד טוראו שהוזכר לעיל.

40 'דברי אהרן' עמ' י"ט.

41 בשם החסיד ר' צבי פצ'ניק ז"ל.

ואחרים לא הורשו ליכנס וזקני החסידים עמדו אחורי הדלת כדי לשמוע השירה, והיו מהם ששכבו על הרצפה, ופרחי החסידים נדחקו ועמדו על גבם, כדי לשמוע כשרבינו מנגן בכינור, ועד כדי כך הי' השתוקקותם של זקני החסידים, שלא הרגישו כלל בעמידתם של פרחי האברכים עליהם...⁴².

הרה"ק רבי אברהם יעקב מסדיגורא ת"א זיע"א שבהזדמנות של שמחה הוזמן על ידי מרן אור ישראל זיע"א להשתתף באותו מעמד במוצאי שבת, סיפר: 'הגבאי נכנס באמצע עם קוויטל ומסרו למרן זיע"א, הסתכל בו מרן זיע"א וגלגלו סביב אצבעו הקדושה והמשיך לנגן על הכינור...'. וסיכם: 'ס'איז געווען וואס צו הערן און וואס צו זעהן... [היה מה לשמוע ומה לראות]⁴³.

אחד מבני החסידים⁴⁴ מתאר את עבודתו בקודש של מרן אור ישראל ובניו הקדושים בעת נגינתם במוצאי שבת: 'הזמרה היתה אצלו בבחינת עבודת הקודש, וכך לימד גם את בניו. הוא בעצמו היה מלמד אותם לנגן בכינור, ולפני נטילת כלי-הזמר בידם, היו נוטלים את ידיהם בנטילה מיוחדת לכך...'. ופעם כשאחד מבניו הקדושים טעה בנימה אחת, 'סטר לו על לחיו ואמר: לא כך עובדים את השם'.

הנעימה בתפילה:

כמו בבסיס הנגינה של רבותינו הקוה"ט שתלויים בה סודות ורזי רזין, כך גם בנעימת התפילה חבויים בה עניינים גבוהים שכיסן עתיק יומין. כששאלו החסידים את מרן אדמו"ר זיע"א מדוע מחליפים את הנעימה [הנוסח] בפסוקי דזמרה: ב'ענו לה' בתודה' עד הפסוק בשירת הים: 'נהלת בעזך אל נוה קדשך' ענה: 'אלץ דארפט איהר וויסן פאר-וואס?! [בכל דבר אתם צריכים לדעת מדוע?!]⁴⁵.

כך גם עולה מתוך שיחת קדשו של מרן אדמוה"ז עם נכדו חורגו הרה"ק רבי ירחמיאל משה מקוזניץ זיע"א, ענין זה שכל תנועה מזערית בנעימת התפילה היא מחושבת ומדויקת, כפי שרשם רבי ירחמיאל משה בפנקסו⁴⁶: 'אמר לי: משה'לע וויפל טאנין איז דא פון זינט מילאזט זיך אראפ בשעת [תתברך לנצח] בשעת רצון קוניהם ביז מיחאפט זיך צוריק ארויף, חשבתי במחשבתי ואמרתי לו, פון דעם וואס מילאזט זיך אראפ צו רצון קוניהם ביז דער עולם הייבט אן את שם ה' איז דא אכט טאנין, אמר לי ביזט גערעכט משה'לע, דוא ווייסט אז צו 'עזרת' לאזט מען זיך אראפ מיט א טאן. [אמר לי: משה'לע, כמה טונים [טון]=המרחק בין 2 תווים בסיסיים] יש מאז שמנמיכים בעת אמירת 'תתברך לנצח' ב'ברכת יוצר אור'

42 עטרת תפארת ישראל, עמ' שלג בהערה תרמב.

43 מפי כ"ק האדמו"ר מקופטשניץ שליט"א שגדל בבית דודו כ"ק אדמו"ר הרה"ק מסדיגורא בעל ה'אביר יעקב' ושמע מפ"ק את כל הפרטים בהיותו משתתף בנושאי אחיינו הרה"צ רבי אברהם יעקב מגוואדזיץ עם הרבנית מרת מרים בת מרן אדמו"ר אור ישראל זיע"א שנערכה בסטאלין ביום ח"י מנחם-אב תרע"ג.

44 הינוקא, ע. בן עזרא, ניו יורק תשי"א, עמ' 11-12.

45 הרה"ח ר' אהרן אייזנשטיין שיחי' בשם הרה"ח ר' אהרן הויזמאן ז"ל. יש להוסיף גם סיפור המקובל בפי זקני החסידים: 'בתחילת נשיאותו של מרן אור ישראל זיע"א הי' ויכוח בין זקני החסידים מתי מחליפים הנעימה בפסוקי"ז אם ב'ענו לה' בתודה' או ב'שבחי ירושלים' ושאלו את מרן זיע"א ואמר: 'מסתבר אז ביי ענו'.

46 העתק כת"י שהועתק מתוך פנקס כתי"ק של רבי ירחמיאל משה מקוזניץ, הנמצא בארכיון המכון.

כשמגיעים ל'רצון קוניהם' עד שחוזרים ומגביהים [בעת אמירת 'את שם האל הגדול']? חשבתי במחשבתי ואמרתי לו: מאז שמנמיכים ל'רצון קוניהם' עד שהציבור מתחיל לומר את שם האל הגדול, יש שמונה טונים, ואמר לי: הנך צודק משה'לע, הנך יודע של'עזרת אבותינו' מנמיכים אנו בטון].

דבריו הק' של מרן אדמוה"ז אודות נעימת התפילה:

את מקור הנגינה ונעימת התפילה הקרלינית הנובע מראש השושילתא מרן רבי אהרן הגדול מקרלין, הצופן בחובו עניינים גבוהים ורמים, גילה מרן אדמו"ר הזקן בעל 'בית אהרן' לבן דודו הרה"ק רבי משה מקוריסטשוב בנו של הרה"ק רבי מרדכי מטשרנוביל, כמענה לשאלתו מהיכן הם מקורות הניגונים שהוא שר ומה הן שורשי נעימות התפילה ('הנוסח') שהוא מתפלל בו. את הסיפור לפרטיו מביא אחד מחסידי טשרנוביל רבי חיים ליברזון כפי ששמעה מחותנו שהיה עד לדברים בהתרחשותם:

'שמעתי מפי חותני הרב ר' אברהם מאישמיר, כפי שהי' לו מחותן ושרו ר' ניסן וישב בעיר לוהין⁴⁷, ובנה שם דירה חדשה, והוא [ר' ניסן] היה מחסידי הרב ר' אהרן [מקארלין], ורצה אשר הרב הנ"ל יחנך הדירה החדשה, אך לא מסתייעא מלתא, כי הי' תמיד הדרך של הרב ר' אהרן הנ"ל להיות בחורף בעיר אלעסק⁴⁸ ומשם נסע לעיר זיווהעל⁴⁹, ולא הי' באפשרי לנסוע לעיר לוהין אף שלא רחוקה היא. אך מחמת שהי' שם יערים גדולים ורפש וטיט ולא הי' באפשרי לנסוע ללוהין. ועמדה הבית של ר' ניסן הנ"ל ריקה ב' שנים, והמתין עד שיהי' באפשרי שיחנך הרב ר' אהרן את ביתו.

ובחורף השני היה הרב ר' משה מקארסטשאוו⁵⁰ באישמיר⁵¹ ומשם נסע ללוהין, ואמר חותני הרב ר"א הנ"ל להרב הצ' ר' משה, אני אסע עמכם לעיר לוהין על שבת ואתן לכם אכסניה טובה אצל מחותני שבנה בית חדש, וממתין על אדמו"ר שלו הרב ר' אהרן, ומבלתי יכולת להמתין עוד, תחנכו אתם את ביתו. ושלא שלוח מיוחד ללוהין שיסיקו את התנורים היטב. ביום ה' נסע חותני עם הרב ר' משה ללוהין להבית החדש, והכינו כל צרכי שבת.

וביום ו' בבוקר בא שליח מיוחד מאלעסק מהרב ר' אהרן אשר יוכל היום לנסוע ללוהין ויבא על שבת. וכאשר היו שנים עשר חדרים ויספק לשניהם, אמר הבעה"ב להרב ר' משה, אשר רוצה שהאדמו"ר שלו גם כן יתאכסן בהדירה החדשה. וענה הרב ר"מ שאינו רוצה בשום אופן, כי נתת לי כל הבית. והיה מוכרח להכין לו אכסניה אחרת.

47 לוהין - Luhyny מרחק 64 ק"מ מאולבסק, שבצפון ווהלין - באוקראינה של היום.

48 אלעסק זו אלויסק זו אולבסק - Olevs'k שם היו למרן אדמוה"ז חסידים רבים ובית כנסת בנוי מאבן.

49 זוויהל - Novohrad-Volynsky ממוקמת 96 ק"מ מאולבסק.

50 קוריסטשוב - Korostyshiv ליד זיטומיר עיר המחוז, מרוחקת מאושמיר 106 ק"מ.

51 אושמיר - Ushmir עד ללוהין 36 ק"מ.

וכאשר הר"מ הי' זריז גדול, בליל שבת אחר השלחן של ר"מ הלך כל העולם לשלחנו של הרב ר' אהרן. בשבת בבוקר היה קור גדול שלח הרב ר"מ לקרוא להבעה"ב של הדירה, ואמר לו אשר ילך להרב ר' אהרן לשאול ממנו לאיזו בהכנ"ס ילך להתפלל, והוא ג"כ ילך לשם, כי רוצה לשמוע תפילתו וכפי שהרב ר' משה התפלל בחורף בוקר השכם, והרב ר' אהרן היה הולך להתפלל בשעה האחד עשר, ולא רצה הרב ר' אהרן אשר הרב ר' משה ימתין עליו, ואמר בכוונה אשר ילך להתפלל בבהכנ"ס הגדולה והי' קור גדול, ובודאי לא יבוא הרב ר' משה. ובא הבעה"ב וספר לו מה שאמר הרב ר' אהרן, וענה הרב ר' משה אשר רצונו ג"כ לילך לבהכנ"ס הגדולה לשמוע תפילתו. אך מבקשו שיזריז את עצמו. וכן היה, אשר זירז את עצמו הרב ר' אהרן ובא לבהכנ"ס בשעה העשירי.

ונתנו ידיעה להרב ר' משה שהרב ר' אהרן הוא בבהכנ"ס, והלך הרב ר' משה ג"כ לבהכנ"ס, ועמד תחת העמוד עם המלכוש העליון להתפלל. והרב ר"א התפלל לפני העמוד. וכאשר הגיע להלל הגדול הלך הרב ר"מ מתחת העמוד ועמד אצלו עד גמירא. וכן היה בעת השירה.

ואחר התפילה הלך הרב ר' אהרן ונתן שלום להרב ר"מ כי גדול בשנים הי' ממנו. ואמר הר"מ להרב ר"א אתם יודעים אשר זה השבת הכינו רק למעני ע"כ אני בעה"ב, לכן מבקש אני את כבודו שילך עמי על האכסניה שלי לסעוד סעודת שחרית. וענה הרב ר"א מה מאד רוצה אני בזה. וענה הרב ר"מ אך יש לי תנאי עמכם שתאמרו לי היכן לקחתם את ההלל הגדול⁵², ואמר הרב ר"א את הלל קבלתי מאבי ז"ל אשר קבל מזקינו הרב הק' ר' אהרן הגדול ששמע בג"ע התחתון. ואמר הרב ר"מ והשירה⁵³. ענה הרב ר"א ג"כ קבלתי מאבי אשר קבל מאביו ר"א הגדול ששמע בג"ע העליון.

ואח"כ הלכו ביחד לסעוד סעודת שחרית. ואחר הסעודה הלך הרב ר"א [רבי אהרן] על האכסני' שלו. אח"כ הלך חותני ר"א [ר' אברהם] להחדר של הרב ר"מ [רבי משה] לשמוע מה יאמר ע"ז, ואמר חותני להרב ר"מ אני איני יודע שום חלוק מג"ע התחתון לג"ע העליון. וענה הרב ר"מ אני אומר לכם אשר הוא איש אמת ולא יכזב ח"ו. כ"ז שמעתי מפי חותני מהרב ר' אברהם מאישמיר⁵⁴.

מהסיפור, כפי שהוא מובא במקור זה, עולה מקוריות ואותנטיות עד לפרטי פרטים. את הסיפור שמע המחבר מפי חמיו, ר' אברהם מאושמיר חסיד טשרנוביל שהיה עד להתרחשותו של הסיפור ואף היה מעורב בדברים. המספר מעביר את ההתרחשות מבלי להשמיט אפילו פרטים הנראים שוליים. שמות הערים והעיירות הקלועות בסיפור ממוקמות במציאות גיאוגרפית. העיר אולבסק, אושמיר ולוהין שבצפון ווהלין נמנו עם עיירות הסביבה שהתגוררו בהן חסידי קרלין-סטולין לצד חסידי טשרנוביל⁵⁵.

52 הוא פרק קל"ו בספר תהילים.

53 'שירת הים'.

54 רבי חיים ליברזון מטשרנוביל, 'ארץ החיים', פשעמישל תרפ"ז, עמ' 22-23.

55 מאמריהם על אולבסק של חסידי סטולין-קרלין בני העיר; ר' אבא חיים שפירא ור' יעקב בר-מידות (וויסבלאט) 'ילקוט ווהלין', כרך ב, קובץ ט, תל אביב אב תש"ח, עמ' 20-24.

גם ציון זמן ההתרחשות בעיצומו של חורף, נושא שמודגש וחוזר על עצמו בסיפור, מתאים לזמן ביקורם של רבותינו הקוה"ט בקהילות החסידים בחודשי החורף בשבתות של פרשיות שובבי"ם. ביקורו של הרה"ק רבי משה מקוריסטשוב אצל חסידיו באושמיר ובלוהין – הולם את האזור הנתון תחת השפעתו⁵⁶.

בוודאי כך גם הפרטים היותר חשובים והמרכזיים העטופים הילה נשגבה של גני-עדן מקיפי היכלות נגינה ונעימה, המפרטים את הקבלה שהיתה בידי רבותינו הקוה"ט על מקוריות הנגינה ונעימות התפילה – שנאמרו באותו מעמד עילאי⁵⁷, ומהם משתמע כי 'נעימות התפילה' של ה'שירה' נלקחים 'מגן עדן העליון' מקור עליון יותר מ'הנגינה' שב'הלל הגדול' שמקורו בגן עדן התחתון.

אפשר לשאר כי שאלתו של הרה"ק ר"מ מקוריסטשוב היתה לאחר שידע כי דברים נשגבים גנוזים כאן, ומשום כך רצה לדעת יותר פרטים. זאת אנו למדים מכך שרצה בכל מאודו להתפלל בצפרא דשבתא עם מרן אדמוה"ז, על אף ניסיונותיו למנעו מכך, 'ואמר [מרן אדמוה"ז] בכוונה אשר ילך להתפלל בבהכנ"ס הגדולה והי' קור גדול⁵⁸, ובודאי לא יבוא הרב ר' משה...', וכדי להתגונן מהקור נעמד ר"מ להתפלל 'עם המלבוש העליון', דהיינו: התפלל כשהוא עוטה את המעיל החורפי.

56 אפילו שאלתו הלגנית של ר"א מאושמיר כפי שהציגה לבסוף לפני הרה"ק רבי משה מקוריסטשוב מעידה על אמיתות הסיפור, ומלמדת על אי הבנתו בשיח עילאי של הצדיקים.

57 לעומת מקור זה, קיימת גירסא אחרת שנכתבה בימי חייו של מרן אדמוה"ז על ידי משמשו הרה"ח רבי ישראל בנימין גלייבערמאן ז"ל אשר לא היה נוכח במאורע אלא כפי שהגיע אליו בצורה פחות מדויקת מפי השמועה. הועתק מתוך כתבי-ידו [הקרויים במקצת] הנמצאים בידי החסידים: 'שמעתי שהי' חסיד אחד מחסידי סטאלין בעיר אחת שביקש מאת רבינו ... שיבא למחנו על שבת ובמשך הזמן בא לשם בעש"ק, ויצא החסיד לקראת בהתנצלות מה לעשות כי הרה"צ מקארשטוב מתאכסן בב... והוא היה המגיד בעיר הזאת ואמר לו אמור לו שאני רוצה... עמו יחד והשיב לו שאינו רוצה, ושלא אדמו"ר שליט"א להגיד... לא יפתח הפעקיל שלו, והשיב שנית שאינו רוצה ונסע... אחרת, ומאשר הכינו למענו על שבת שלח לרבינו... ליל שבת, וגם אחר סעודתו שלח... לבקשו שרוצה להתפלל עמו ביחד, והשיב אשר בשביל שלא רצה שיתאכסן עמו אין חפצו שיתפלל עמו, ושלא שנית לבקשו שרוצה להתפלל עמו והשיב אשר הוא מתנהג כבע"ב להתפלל בבוקר ויהי' עליו למשא להמתין על תפילתו, והשיב שהוא מוסכם להמתין והתפללו שניהם יחד בבהכנ"ס. ובעת שרבינו הק' אמר הלל הגדול עמד אצלו לראות ולשמוע, גם כאשר אמר יחיד חי העולמים ונשמת נתקרב אליו לשמוע, ואחר התפילה ביקשו שיעמוד אצלו ביחד והשיב לו יען שלא הסכמתם שנתאכסן עמכם אין חפצי לאכול אצלכם, והשיב לו שאין לכם ברירה כי לא אשלח לכם מהמזון שלי והלך להאכסניא שלו ואכלו יחד, ואח"כ שאל מאתו ממי קיבל הנגינה מהלל הגדול מן יחיד חי העולמים ומן נשמת והשיב לו אשר קיבלנו מאבי והוא קיבל מאביו, ואביו קיבל מהמלאכים.

יש להעדיף את הגירסא שבספר ארץ החיים על פני הגירסא שבכתבי ר' ישראל בנימין ז"ל, ותמכנו יתדותינו בדבריו הק' של מרן אדמו"ר זיע"א שאמר: 'דער נוסח [התפילה] איז דעם גרויסנס [רבי אהרן הגדול זיע"א], און דער שרייען ביי דעם דאווינען איז דעם קארלינערס [הרש"ק זיע"א]', וראה בזה עוד להלן.

גירסא נוספת לסיפור זה נמצאת בספר 'ספרן של צדיקים' (שנדפס כעבור שנתיים מזמן הדפסתו של ספר 'ארץ החיים') לר' אלעזר דוב מקוזניץ, לובלין תרפ"ט, [רבים מהסיפורים שמע המחבר מפי הרה"ק רבי ירחמיאל משה מקוזניץ זיע"א שהתחנך בסטולין בבית זקנו חורגו מרן אדמוה"ז זיע"א], עמ' 51-50. ניכרים הדברים כי הוא העתיק את הסיפור, ונשמטו ממנו פרטים של זהויות האישים והמקומות. השינוי המרכזי הוא, כי הוחלפו שמות הצדיקים בין בניו של הרה"ק רבי מרדכי המגיד מטשרנוביל, ובמקום הרה"ק רבי משה מקוריסטשוב מופיע שם אחיו הרה"ק רבי יעקב ישראל מטשערקאס. על העתקת הסיפור מספר 'ארץ החיים' שנדפס שנתיים קודם ושיבושו, כבר עמד ר' שמואל חיים גרובר ממכון 'משכנות יעקב' סקווירא, קובץ בית אהרן וישראל גליון עא, סיון-תמוז תשנ"ז, עמ' קמז-קמח. אם כי מאד ייתכן שסיפור דומה אירע גם עם הרה"ק מטשערקאס, כשם שאירע עם אחיהם הרה"ק רבי אהרן מטשרנוביל – ראה להלן.

58 בערים ובעיירות בוהלין ובליתא, וכך בעוד אזורים במזרח אירופה, ממוקם במרכז העיירה, ב'שול הויף' דהיינו 'חצר בתי הכנסת', בית כנסת גדול בנוי מאבנים, אך לא התפללו בו בחורף כי שרר שם קור גדול, ועל כן קרויה 'די קאלטע שוהל', אלא התפללו ב'שולכען' הקטן הסמוך לו, הבנוי מעץ ומוסק בקלות.

עיון בנבכי הסיפור יחשוף אולי לפנינו רובד בעל חידוש. מרן אדמוה"ז ורבותינו הקוה"ט אחריו היו נוהגים לבקר בקהילות החסידים בחדשי החורף, בעיקר בשבתות של שובבי"ם⁵⁹. סיבה לנסיעתו כל שנה בעת זו, כשהחורף בעיצומו, דדווקא לאולבסק, 'כי הי' תמיד הדרך של הרב ר' אהרן הנ"ל להיות בחורף בעיר אלעסק', נראה כי היא מטעם היות שם מנוחתו כבוד של הרה"ק רבי משה מלודמיר בנו של מרן הרה"ק רבי שלמה מקארלין זיע"א הי"ד שמרן אדמוה"ז העריכו מאד והתבטא עליו: 'אונזער שפיץ הארץ' [חוד לבנו]⁶⁰, אשר יום ההילולא שלו הוא ח"י שבט.

נראה כי השבת האמורה, בו שבת מרן אדמו"ר הזקן זיע"א בלוהיין, היתה בפרשת בשלח – 'שבת שירה' אשר בדרך כלל היא בשבוע שחל בו י"ח לחודש. רוצים אנו לשער בזה השערה מחודשת כי הרחיב מרן אדמוה"ז את הזמרה והשירה ב'שבת שירה' זו ב'הלל הגדול' ובאמירת 'שירת הים', ואמרם בנוסח ובנעימה של חג הפסח⁶¹. אמרו צדיקים כי שבת פרשת בשלח מכוונת כנגד 'שביעי של פסח'⁶², וידוע דרכם בקודש כי 'הקריאה מעוררת הזמן'⁶³. כך נמסר כי ב'שביעי של פסח' היה מרן אדמו"ר הזקן מעלה תנועה רוממה בנוסח 'שירת הים'⁶⁴. על 'הלל הגדול' מקובל כי מרן אדמוה"ז היה נוהג בליל הסדר לנגן את 'הלל הגדול' בניגון המקובל מאבותיו הקדושים⁶⁵. על ניגון זה אמר מרן אדמו"ר זיע"א בשביעי של פסח: 'שמקובל ששרו אותו בשעת יציאת מצרים בעת קריעת ים-סוף'⁶⁶.

59 ראה: 'מנהגי רבוה"ק מסטאלין קארלין לימי השובבי"ם ולחודש שבט', קובץ בית אהרן וישראל, גליון קנט, שבט-אדר תשע"ב, עמ' קס, פרק א, סעיף ח.

60 כתבי ר' מאיר ברנשטיין, כפי ששמע מהחסיד ר' חיים מגדל קוסטרומצקי ז"ל הי"ד.

61 תימוכין להשערתנו זאת יש לנו להעלות ממה שהיה מוסר החסיד רבי ניסן פילטשיק ז"ל ממה שקיבל מחסידי קמאי כי היו למרן אדמו"ר הזקן ב' נוסחאות לתפילות שבת, האחד לשבתות מן המנין, והשני, לשבתות מיוחדות.

62 ספרן של צדיקים, עמ' 67 אות י, במערכת הרה"ק רבי ירחמיאל משה מקוזניץ, שאמר בשם צדיקים: 'שבת פרשת בא, הוא יום טוב ראשון של פסח, ושבת פרשת בשלח הוא יום טוב שני של פסח [שביעי של פסח], יתרו הוא שבועות, משפטים ראש השנה, תרומה יום הכיפורים, תצוה חנוכה...'. בספר אהלי יעקב, הוסיאטין, פרשת בא, עמ' קלא: 'פעם אחת אמר הרה"ק רבי משה ליב מסאסוב הלל בפרשת בא, כי אמר הקריאה מעוררת הזמן, והוא ז"ל הרגיש בדבר בכל נימי נפשו'.

63 ספה"ק בית אהרן פרשת אחרי, דף קב ע"ב: 'אאמו"ר זצוקלל"ה כשהיה קורא בשבת זה פ' יוה"כ. היה לו גיעועין גדולים על יוה"כ כמעט עד כלות הנפש. והיה אומר משל כשרוקחין מרקחת קודם נשואין בשביל הנשואין. טועמין מן המרקחת גם בשעה ההיא. וכך בשבת זו צריך להתעורר בהתעוררות קדושת יוה"כ'. ושם בדף קמ"ד ע"א: 'בשבת פ' פרה אמר. שצריך להאמין שכשם שנטהרים באפר הפרה ממש להקרבת הפסח ממש. כמו כן נטהרים בזה"ז בקריאת פ' פרה כאו"א לפי מדרגתו להארת הפסח ולקדושת כאו"א לפי בחינתו בקדושה'. כך גם ידוע כי נהג מרן אדמו"ר הזקן זיע"א בכמה ענינים, כגון מה שהיה מחשיב כל שנה את היום מימי השבוע שבו חל יום הקדוש. רבינו הי' אומר: בשבת שקורים פרשת בא נפתח חלון לחג הפסח, והי' מזהיר שלא להניח ספרים על השלחן שיש בהם פירוים, כי הקריאה מעורר הזמן ומאז צריכים להזהר מחמץ, שלא יראה ולא ימצא. פרי ישע אהרן, עמ' ק"פ בשם מרן הרא"א מקארלין שסיפר בערב שב"ק פרשת בא בצפת"ו.

64 מפי הרה"ח ר' אהרן הויזמן ז"ל.

65 'ואחר כך התחיל לנגן הלל הגדול בניגון המקובל מאבותיו הקדושים, וזמר כל פסוק וכלם ענו אחריו בניגון כל פסוק עד לאל השמים כי לעולם חסדו'. סדור בית אהרן במנהגי פסח עמ' 6.

66 כתבי קודש עמ' פד, דברי אהרן, עמ' רג. אף בידי החסידים היתה קבלה עתיקה על נגון זה: 'בלבי חזק האמון באמיתת דברי הצדיק ר' אשר הראשון מסטולין שאמר, כי הנגון שאנו שרים בו 'ההלל הגדול' כ"ו פעמים הודו לד' כי טוב – קבלו אבותיו הקדושים ממלאכי אלקים ששרים את ההלל הגדול באותו ניגון'. מתוך מכתב החסיד רבי יקר שיפמן, 'שלום יקירי', א. דרייזין, ישראל תשע"ד, עמ' 21. גם במסורת החסידות הכללית שרדה מסורת מעין-זו ויחוסו למרן רבי אהרן הגדול: 'הניגון הודו של הלל קיבל רבי אהרן [הגדול] מתנה מהמלאכים בליל פסח בחלום, ובבוקר קם ומסר הניגון לחסידיו'. הרב מנחם גוטמן, מעין החסידות, שנה יב, כה"כ, עמ' 1.

מדי שבת בשבתו היה מרן אדמו"ר הזקן אומר 'הלל הגדול' בזמרה בניגון קבוע, כפי שמתאר כותב הנהגותיו: '...ואחר כך הלך למקוה ובחזרתו לבש מלבושים אחרים ובגד העליון גם כן לבן, ונכנס לבית התפילה והתחיל הלל הגדול בזמרה בניגון קבוע, ובעת אמירתו כל הודו וכל חרוז חבר בשרביל⁶⁷ בגדו הקרסים בהלולאות⁶⁸ שכנגדם שיהיו תמיד יחד'⁶⁹. אלא, ש'שבת שירה', נהג מרן אדמו"ר הזקן הפעם 'כדי לעורר את הזמן' לשיר את הלל הגדול בנגון 'המקובל מאבותיו הקדושים' כפי שנהג כליל הסדר, וכשם שנהגו החסידים לשיר ניגון זה 'בנוסח של פסח' בלחש לפני התפילה בבוקר של שבתות בין פסח לעצרת⁷⁰.

גם על שירת הים ידוע כמה עבודה השקיעו בה רבותינו הקוה"ט. כך מסופר אודות עבודתו הקדושה של מרן רבי אהרן הגדול באמירת השירה. 'חסיד ישיש הגיע לסטאלין, והוא הכיר את הרה"ק ר' אהרן הגדול, ואז שמע מבנו רבינו הרא"ש שקרא בתורה שירת הים, ואמר לרבינו ברגש קודש, בזה"ל: אייער שירה איז גיווען א אויס נאם, אבער צוא אייער טאטיין – קודא...⁷¹. כלומר: קומט דאס נישט צוא 'ה'שירה' שלכם הייתה משהו מיוחד, אך לגבי אביכם [רבי אהרן הגדול] 'איפוא'! = היינו זה אינו מגיע'⁷².

ענינים נשגבים נשמעו מפי רבותינו הקוה"ט אודות 'שירת הים'⁷³, ובפרט ב'שביעי של פסח'. בהנהגותיו של מרן אדמוה"ז מודגש: 'ביום ז' של פסח התפלל לפני התיבה ואמר השירה פסוק בפסוק מתחלתו בקול רעש גדול, והצבור נתעוררו גם כן לאמר ברוב חיות'⁷⁴.

'בחג שביעי של פסח, התאכסן רב אחד אצל הרה"ג ר' צבי (בן) [חתן]⁷⁵ בעל המשכנות יעקב, שהי' אז רב בפניסק⁷⁶, ודיברו ביניהם מרבינו [מרן אדמוה"ז] והרב ההוא חשב לומר שרבינו עדיין לא התפלל, וענה לו הר"ר צבי שעבר כעת ע"י ביהכנ"ס של חסידי קארלין, ושמע את תפילתם, בעת שאמרו יחד עם רבינו [מרן אדמוה"ז] שירת הים, ונתרומם מאד מהתלהבות השירה. ואמר אל חברו הרב שנתרגש כל כך, ואם נאמר שכך היו אומרים על שפת הים, בעת יציאת מצרים, כפי ששמע כעת שירת הים עם רבינו – וואלט נישט קשה גיווען [היה זה גם טוב מאד]⁷⁷.

67 שולי הבגד.

68 ב'בגד הלבן' שהיו הצדיקים לובשים בשבת, היו תפורים לאורך השוליים 26 קרסים ולולאות שהיו מחברים ביניהם במקום כפתורים של היום.

69 סידור בית אהרן, פיעטרקוב, תרפ"ב, במנהגי שבת, עמ' 3. על מחבר קונטרס ההנהגות ראה בגליון הנוכחי במדור 'מנהגי ישראל'. לא שרדו מנהגיו בפרשת בשלח שבת שירה, ומסתבר כי הוא משום, שכאמור, היה שובת בשבתות אלו בקרב קהילות החסידים, ולא בביתו, ולכן לא נרשמו כסדרן.

70 דברי אהרן, מנהגי קארלין, עמ' רכא.

71 ברוסית: Куда = דהיינו: 'איפוא'.

72 פרי ישע אהרן, עמ' כא, מהרה"ח ר' אהרן הויזמן ז"ל ששמע מהרה"ח ר' יעקב קרוגמן ז"ל מסטאלין.

73 בספה"ק בית אהרן, עמ' קנט: 'מועתק אות באות מכתב יד הקדושה של אדמו"ר זצוקלה"ה: מהקדוש דקארלין סגולה למ"ז תיקון לאה, מכבוד אדמו"ר אביי סדר המערכה, ובהבדל לענ"ד שירת הים, כי כל השירה ע"ש המחשבה נאמר, ע"כ מכ"י הק'. ושם דף ג' עמ' ב, בסדר היום ואזהרות הקודש מרבה"ק זי"ע כתב מרן אדמוה"ז: 'לפי דעתי שירת הים הוא תיקון המחשבה ג"כ, כי ע"ש המחשבה נאמרה ישיר, לכן נאמרו ביודי"ן, ישיר, עזי, נאדרי, כי היו"ד ע"ש המחשבה נאמר'. ענין זה מופיע הרבה פעמים בספה"ק.

74 סדור בית אהרן במנהגי פסח עמ' 7.

75 לגאון רבי יעקב ברוכין בעל משכנות יעקב שהיה אב"ד קארלין לא היה בן בשם ר' צבי. וכנראה הכוונה על חתנו כבנו הגביר רבי צבי זאלצמאן שנפטר ביום ד' טבת תקצ"ט בעיר קניגסברג.

76 המשכנות יעקב היה אב"ד בקארלין ולא בפניסק.

77 פרי ישע אהרן, עמ' רעז, מכתבי הרב החסיד רבי ישראל בנימין גלויברמן ז"ל.

במסורת בעל-פה של חסידים נשנו הדברים: 'שני רבנים שמעו את רבינו כשאמר את שירת-הים, והם הפטירו ואמרו: ווען דיא יודין וואלטין אויך גיזאגט אזוי, וואלט אויך גוט גיווען. [אילו היו אומרים בני ישראל את השירה כפי שרבינו אמרה, היה זה גם טוב מאד]⁷⁸.

'פעם אחת בשביעי של פסח אחר השירה, נשקה אותו [את מרן אדמו"ר הזקן זיע"א] אמו הצ' מרת פיגאלע ע"ה על מצחו. והיה שמה חסיד אחד מפולין שלא היה רגיל לשמוע שירה כזאת, אמר: יוא רעבעצין, וועהן חסידים זאלין שכל האבין, וואלטין זייא גיוועהן אים צו קושט אלע אברים [כן, רבנית! אם לחסידים היה שכל, היו מנשקים את כל אבריו...]⁷⁹.

ועל כך אמר מרן אדמו"ר הזקן: 'וועהן חסידים וואלטין גיזאגט אלע טאג אגאנץ יאהר דיא שירה אזוי וויא שביעי של פסח, וויא אזוי וואלט מען שוין גיזאגט שביעי של פסח אליין, [אם חסידים היו אומרים כל יום את השירה כפי שאומרים ב'שביעי של פסח', איך כבר היו אומרים את השירה ב'שביעי של פסח' עצמן]⁸⁰.

אם לא קלענו השערה בהערכתנו דלעיל, הרי שדבריו הקדושים של מרן אדמו"ר הזקן על מקור נוסח הלל הגדול והשירה נאמרו על הנוסח הנאמר מדי שבת בשבתו, וכפי העולה מתוך הסיפור דלהלן התואם אף הוא את תוכן הדברים שבסיפור הקודם, אלא שכאן השואל הוא הרה"ק רבי אהרן מטשרנוביל אחיו של הרה"ק רבי משה מקוריסטשוב ובן דודו של מרן אדמו"ר, כפי שרשם הרה"ח ר' ישראל בנימין גלויברמן ז"ל:

ר' צבי אברך מראוונע סיפר ששמע מהרב ר' שמואל ממירפאליע שהי' בעת שרבינו הק' [מרן אדמו"ר] הי' בטשארנאביל, ונסע משם ביום ה', ונשברה מרכבתו וחזר לטשארנאביל בעש"ק, וכאשר נכנס לבית ש"ב הרה"צ ר"א [רבי אהרן מטשרנוביל] אמר לו [מרן אדמו"ר] רצון יראיו יעשה, והשיב לו [ר"א מטשרנוביל] אשר אין אני ירא. ובסעודת ליל שבת כשאכל דגים אמר [ר"א מטשרנוביל] שיתנו מעט מרור [חזרת] להדגים והשיב [אדמו"ר] אשר להדגים של שבת אינו נצרך מרור.

ובתפילת שחרית שהתפלל [אדמו"ר] לפני התיבה, שאל מאתו [ר"א מטשרנוביל] ממי קיבל הנגינה של יחיד חי העולמים מן ברוך שאמר? השיב לו [אדמו"ר] שקבל מאביו [רבי אשר מסטולין] ואביו מרבו מהר"ש [רבי שלמה מקרלין] ורבו מא"ז [רבי אהרן הגדול] וא"ז קיבל מנתיב לא ידעו עיט. וכאשר נפרדו זמ"ז [זה מזה] בקשו [אדמו"ר] שלא יטרוח [ר"א מטשרנוביל] ללוותו. ובין ההולכים ללוותו הלך [ר"א מטשרנוביל] בהחבא ללוותו. ובליל שבת השני הגישו לו [ר"א מטשרנוביל] מרור להדגים כמנהגו, והשיב כבר הגיד הרה"צ מקארלין אשר לדגים של שבת אינו נצרך מרור⁸¹.

בסיפור זה נכפלה שוב מסורה קדומה זו כי נעילות התפילה של שבת כ'ברוך שאמר' – מקורה מרבי אהרן הגדול זיע"א.

78 שם, עמ' קמב, מפי הרה"ח ר' אליעזר שיפמן ז"ל, בשם א"ז הרב החסיד ר' אלתר שוחט ז"ל.

79 כתבי החסיד ר' מאיר ברנשטיין הי"ד, בשם הגאון החסיד רבי חיים מנדל קוסטרומצקי הי"ד.

80 פרי ישע אהרן, עמ' רעז, בשם החסיד ר' אהרן לעווינטאל ז"ל.

81 מכתבי ר' ישראל בנימין גלויברמן ז"ל.

אודות קדושת ונעימות תפילתו של מרן רבי אהרן הגדול אמר בנו מרן הרא"ש מסטולין: 'איך קאן דעם 'ברוך שאמר' מאבי, נישט מער, איך האב מורא' [יודע אני את ה'ברוך שאמר' מאבי מרן הר"א הגדול, אלא שאני [נרתע] מפחד]⁸². כך מקובל כי מרן אדמוה"ז היה מתפלל בנעימת התפלה של מרן רבי אהרן הגדול, ופעם העמיד מרן הרא"ש הגדול זיע"א את בנו מרן אדמוה"ז להתפלל לפני התיבה מוסף, 'ועמד הוא ז"ל ובכה, ואמר: אהרנה, איזה תכנת שבת עשית אתה, אתה כוונת לתכנת שבת של זקנך ז"ל ועשה הניגון כמו שהי' בעת ההוא'⁸³.

למדנו כאן כי מרן הרא"ש הגדול מסטאלין זיע"א לא היה אומר את נעימת התנועה של 'ברוך שאמר' שאמר אביו הק' מרן הר"א הגדול זיע"א, ואילו מרן אדמו"ר הזקן זיע"א חידש את התנועה הנעימה והקדושה של זקנו הגדול זיע"א. זוהי התנועה הידועה הנאמרת עד היום בפי חסידי קארלין סטאלין בתחילת 'ברוך שאמר' של שבת קודש, וכך גם ב'תכנת שבת'. תנועה קדושה זו לא הושמעה בפי מרן הרא"ש מחמת יראת הכבוד. תנועה אחרת, הידועה אף היא⁸⁴, שמשה אז ל'ברוך שאמר', עד שבא מרן אדמוה"ז וחזר וחידש את התנועה הקדושה והעתיקה⁸⁵.

בתיאור מנהגיו הקדושים של מרן אדמו"ר הזקן זיע"א מתוארת תפילתו: '...והתחיל לאמר ברוך שאמר בקול אדיר וחזק ובנגינה למעלה מדרך הטבע...'⁸⁶. וב'יחיד חי העולמים' שבתפילת 'ברוך שאמר' הפותח את 'פסוקי דזמרה' היה מרן אדמוה"ז משקיע כוחות בנעימת התפילה⁸⁷, וכפי שאמר על כך חתנו הרה"ק רבי אברהם יעקב מסדיגורא זיע"א אחר הסתלקות חותנו הק': 'דער יחיד חי העולמים איז דער זעלבער, אבער אזא יחיד חי העולמים ווי דער שווער האט גיזאגט, דאס וועט שוין נישט זיין' [היחיד שהוא חי העולמים נשאר כמאז, אך 'יחיד חי העולמים' כפי שחותני היה אומר, זה כבר לא יהיה]⁸⁸.

מסורת הנגינה והנעימה לגזע מרן רבי אהרן הגדול מקרלין:

בשיחתו של הרה"ק רבי משה מקוריסטשוב עם מרן אדמוה"ז⁸⁹, מדויק במענהו: 'את הלל קבלתי מאבי ז"ל אשר קבל מזקיני הרב הק' ר' אהרן הגדול ששמע בג"ע התחתון. ואמר הרב ר"מ והשירה? ענה הרב ר"א ג"כ קבלתי מאבי אשר קבל מאביו ר"א הגדול ששמע בג"ע העליון'. ואין הוא מכליל בסדר הקבלה את מרן אדמו"ר הקדוש רבי שלמה מקארלין זיע"א הי"ד⁹⁰.

82 דברי אהרן, עמ' יז.

83 דברי אהרן, עמ' יט.

84 המשמשת עד עצם היום הזה בתפילת ערבית של שבת.

85 ומאז באה תנועה קדושה זו בפי רבותינו הקוה"ט והחסידים ב'מן המיצר' של ראש השנה, 'לדוד מזמור' בלילי ראש השנה ויום הכיפורים, ב'הודו לה' כי טוב' וב'ידיד נפש' של ערב שבת קודש, ב'ויכולו' בליל שבת קודש, ב'כל מקדש' של מרן אדמו"ר הזקן זיע"א, וכמובן ב'ברוך שאמר' של שבת, כמו גם ב'נהלת בעזך' של שבת בה חוזרים לנוסח זה, וכך גם ב'תכנת שבת' במוסף של שבת, כמו ב'ישמח משה' של שחרית, ובעוד מקומות.

86 סדור בית אהרן, פיעטרקוב תרפ"ב.

87 ראה פרי ישע אהרן, עמ' קצא, על ההתלהבות המיוחדת של מרן אדמוה"ז בעת אמרו תפלת ברוך שאמר, ויחיד חי עולמים שבסיומה.

88 ברכת אהרן, עמ' קח. אמר זאת לחסידים מאנ"ש שבאו לנחם את זוגתו הרבנית מרים לאחר פטירת אביה מרן אדמו"ר הזקן זיע"א.

89 שכבר הבאנו לעיל את דיוקו בפרטים של מדפיס הסיפור ר"ח ליברזון.

90 בסיפור השני עם הרה"ק רבי אהרן מטשרנוביל, נכלל בסדר הקבלה בדברי תשובתו של מרן אדמוה"ז גם מרן הרש"ק בסדר הקבלה, אך שם הדברים עברו איש מפי איש ונראה כי הם פחות מדויקים.

לעומת מרן רבי אהרן הגדול מקרלין, שיסד את הנגינה ונעימות התפילה בקארלין, הרי תלמידו מרן הרש"ק שהיה כנודע בבחינת 'משיח בן יוסף' לא שם דגש מיוחד בעבודתו הק' בענין זה⁹¹.

הדברים באים במפורש בדברי תלמידו של מרן הרש"ק, הרה"ק רבי אורי מסטרליסק זיע"א, המסביר את פשר אי-התעסקות רבו הקדוש בנגינה ובזמרה:

'פעם אחת היו המנגנים מנגנים לפניו. סיפר לו איש אחד בשם הצדיק רמ"מ מקאסוב אשר היה גיסו, שאמר בניגון יש בחינת נר"ן, והשיב לו רבינו, זאת אינה השגה גדולה וכל איש אפשר לידע זאת. והמנגנים עתה הם מנגנים בכחינת נפש, והיכל הניגון הוא היכל הקטן והתחתון. ואיש אשר אינו יכול לקרב עצמו להקב"ה אז ע"י היכל הניגון אפשר לו לקרב עצמו, אבל מורו ר"ש מקארלין ז"ל לא היה צריך לזה כי היה אוצר היראה⁹².

והעיד הרה"ק רבי אורי מסטרליסק על עצמו כי גם הוא לא קיבל את נעימות נוסח התפילה והנגינה מרבו מרן הרש"ק, אלא רק את הצעקה בתפילה: 'שהוא לא קיבל ממורו ר"ש מקארלין ז"ל רק בחינת קול בלבד⁹³.

כהרה"ק רבי אורי מסטרליסק גם הרה"ק רבי מרדכי מלעכוויטש זיע"א תלמידו של מרן הרש"ק לא קיבל את נעימות נוסח התפילה של קארלין, אלא את הצעקה בקול בלבד:

'הי' נהוג שרבינו הרש"ק הי' אומר פסוק בעת אמירת הודו בעש"ק, ואח"כ אמר הרה"ק מלעכוויטש את הפסוק בקלא גרידא, ובלי נוסח רק שאג בקול גדול, ובהתלהבות, ואחר כך הי' הרא"ש מסטאלין אומר הפסוק הודו לה' כי טוב בנוסח ובמתיקות, כנהוג עד היום הזה, ואחר כך הי' גם הרה"ק מסטרעליסק אומר את הפסוק בקול לבד ובהתלהבות⁹⁴.

על נעימות התפילה של מרן רבי אהרן הגדול ושעברה רק לבנו מרן הרא"ש מסטולין, דיבר מרן אדמו"ר זיע"א:

'...אח"כ דיבר מהר"ש קארלינער זצ"ל ואמר: דער נוסח (התפילה) איז דעם גרויסנ'ס (ר' אהרן הגדול זיע"א), און דער שרייען ביי דעם דאווינען איז דעם

91 'הר' אהרן הגדול זיע"ע והקדוש [מרן רבי שלמה מקרלין] זיע"ע היו ביחד, והתפלל הר"א ביום כפור כל נדרי ומוסף, והר"ש התפלל שחרית, והר"א היה מנגן יותר בבסימת הקול מהר"ש... כתבי רמ"מ, סטנסיל, [תשט"ז]. עמ' קפ אות תתקפ"ב.

92 אמרי קדוש, אות סז. עם זאת היה מרן הרש"ק מתפלל במתיקות רבה: 'הקארלינר היה מתפלל מיט אזיסקייט [מתיקות] כ"כ [כל כך] עד שפ"א [שפעם אחת] עמד פריץ אחד עם אשתו ושמע תפלתו, ואמר הפריץ לאשתו דער איד האט האלט זאיין גב"ה [גאט ברוך הוא] אסאך מער וויא איך האב דיר האלט [היהודי הזה אוהב את אלוקיו יותר ממה שאני אותך]. כתבי רמ"מ, סטנסיל, [תשט"ז] עמ' קעד, אות תתקנ"ב, ובעמ' קטו, אות תרמ"ה. זאת בשונה מחברו של מרן הרש"ק הלא הוא הרה"ק רבי חיים חייקא מאמדור זיע"א 'שהייתה תפילתו במרירות גדולה' שם, שם, אות תתקנ"א. על אף שהרה"ק רבי חיים חייקא מאמדור היה אף הוא מטיב נגן ונעימה, כמובא בכתבי המגיד ממאקוב, שבר פושעים, מ. וילנסקי, חסידים ומתנגדים, ירושלים תש"ל, כרך ב, עמ' 173: '...ובפרט הרב שלנו [הרה"ק רבי חיים חייקא מאמדור] יש לו נעימות קול ביותר ויודע נגן וכן כל המתפללים שם...'.
93 אמרי קדוש, אות נז.

94 פרי ישע אהרן עמ' כא. מר' אהרן הויזמן ז"ל ששמע מפי החסיד המרומם ר' אהרן לעווינטאל ז"ל שהעביר לו את השוני ב'תנועות' כפי שקיבלם במסורה שנאמרו על ידי הצדיקים.

קארלינער'ס, דערפאר האבן מיר ביידנס זאכן, די לעכוויטשער (שהיה תלמיד הר"ש מקארלין זיע"א) האבן נאר דעם שרייען [הנוסח (נעימות התפילה) הוא של רבי אהרן הגדול, והצעקה בתפילה היא של מרן הרש"ק⁹⁵, משום כך יש לנו את דברי שניהם, ואילו חסידי לעכוויטש יש להם רק את הצעקה בתפילה]⁹⁶.

נעימות התפילה אצל רבותינו הקוה"ט מצטיינת במתיקות מופלגת. מרן אדמוה"ז אמר על עצמו: 'אם הי' רוצה להראות בגלוי הנגינה שלו, היו יוצאים מהכלים מהמתיקות, נאר מיר פאר דעקן דאס מיט דעם שרייען [אך אנו מכסים זאת עם הצעקות]⁹⁷.

את אחד מדרכי התקשרות החסידים אליהם בזה ובכא ראו רבותינו הקוה"ט בשמירת נוסח נעימות התפילה, וכה שח מרן אדמוה"ז זיע"א לאנ"ש:

'אז א יוד גיט אונז אקערביל, טראגין מיר עם מיט דיא ווייב און קינדער אויף די פלייצעס בזה ובכא. בזה פאר שטייט מען דאך. איי בכא, עס קען דאך זיין אז מיר וועלן אין עם פאר געסן, מיר האבין א עצה, מיר וועלן אריין גיין אין היכל התפילה, און מיר וועלן זעהן ווער סידאבנט מיט אונזער נוסח, וועלן מיר עם פון דארט א טובה טאן. נאר באופן אז מיזאל נישט שאטייען⁹⁸ אין פרעמדע גאספעדיצעס (גאספיטעס)⁹⁹ (היינו במלון אחרים¹⁰⁰) [כשיהודי נותן לנו רובל, נושאים אנו אותו עם אשתו וצאצאיו על כתפינו בזה ובכא. 'בזה' הדבר מובן, אלא 'בכא' הרי ייתכן שנשכחו, יש עמנו עצה: נכנס להיכל התפילה, ונראה מי מתפלל בנוסח שלנו, הרי משם נעשה לו טובה, אך באופן שלא ישוטט בחוות של אחרים]¹⁰¹.

בחצרות קודש רבותינו הקוה"ט זיע"א במשך הדורות עד למלחמת העולם השנייה, הולחנו כאלפיים ניגונים¹⁰², מהם שרדו עד עצם היום הזה באוצר הקארלינאי, העשיר והעתיק, כשבע מאות ניגונים. פרק מיוחד הקדישו רבותינו הקוה"ט לניגוני חג הפסח. באלו הוטבע במיוחד חותם קדשו של מרן רבי אהרן הגדול, ריש שושילתא. עד עצם היום הזה שרדו כארבעים ניגונים לחג הפסח, שכפי המקובל יש בהם אשר הולחנו על ידו¹⁰³. ונהגו בהם בקדושה מיוחדת כפי שאמר מרן אדמו"ר זיע"א: 'אונזערע ניגונים, האט יעדער ניגון א באזונדערער מקור, און א באזונדערע קדושה, בפרט די פסח'דיקע ניגונים [הניגונים שלנו, יש לכל אחד

95 על הצעקה בתפילה ראה 'קארלין בתקופת גלות' קובץ בית אהרן וישראל, שנה כט גליון קעא, שבט-אדר א-ב תשע"ד, עמ' קנד.

96 כתבי קודש, עמ' קא; עמ' נה.

97 שם עמ' קיח.

98 באידיש: 'לשוטט'.

99 'גוספורדסטוועס' gospodarstvo באוקראינית: господарство דהיינו: 'חוות', ומשמעות האמרה: שלא ישוטט בחוות של אחרים.

100 לכאורה נראה כי טעות לפרש מילה זו כ'מלון', אשר היא 'גאסטיניצא' וברוסית: гостиница.

101 כתיב ר' מאיר ברנשטיין ז"ל בשם ר' חיים מענדל ז"ל, וברכת אהרן, עמ' קיד.

102 לפי הערכה, ראה לעיל הערה 2.

103 מ. ש. גשורי בספרו הנגון והרקוד בחסידות, עמ' 27 בהערה 6: 'בשיחתי עם האדמו"ר ר' משה מסטולין, הגיד לי, שאצלם אין כל ספק שר' אהרן הגדול חבר בעצמו נגונים, שקשה לקבוע את מספרם, והרבה נגונים נשכחו ברבות הימים, וכל הנגונים המושרים בשמו עד היום, בהם נגוני פסח, חוברו על ידו'. ראה 'נגוני חג הפסח מחצרות הקודש רבותינו הקוה"ט מסטאלין קארלין זיע"א' קובץ בית אהרן וישראל, גליון עו, עמ' קו - קי, ושם רשומים נגונים המיוחסים למרן הר"א הגדול זיע"א.

מהם מקור ייחודי, וקדושה מיוחדת, ובפרט ניגוני חג הפסח¹⁰⁴. כך גם נהגו כליל אחרון של פסח לנגן ניגון המקובל על פסוק 'ויצא חוטר מגזע ישי ונצר משורשיו יפרה'¹⁰⁵.

ענין עבודת הנגינה והנעימה אל צאצאי דוד המלך נעים זמירות ישראל הייתה אולי גם הסיבה שעוררה את צדיקי בית טשרנוביל לשאול את בן דוד מרן אדמו"ר על מקור הנוסח, בהיותם מצד אמם הרבנית חיה שרה ע"ה, נכדים למרן רבי אהרן הגדול¹⁰⁶, ומצד אביהם הרה"ק רבי מרדכי נכדים להרה"ק רבי נחום מטשרנוביל ניר לבית דוד המלך¹⁰⁷.

אצל צדיקי טשרנוביל כאצל צדיקי קארלין היה הייחוס לגזע דוד מלך ישראל קניין רב-משמעות. רבים מהליכותיהם, מנהגיהם ואורחותיהם שלובים וקשורים בעניין זה. אלא שעניין נשגב זה מכוסה טמיר ונעלם בהילת סוד והוד.

ברם עבודת הנגינה והנעימה כפי שהיא בחסידות קארלין סטאלין לא היתה קיימת בחסידות טשרנוביל. לא חיברו נעימת תפילה מיוחדת משלהם¹⁰⁸, ולא היוו בית יוצר להלחנת ניגונים בהיקפים נרחבים כמו אצל רבותינו הקוה"ט לדורותיהם¹⁰⁹. אלא שמצאנו לצדיקי בית

104 'יחננו ויברכנו' עמ' נח. כך נהגו אצל רבוה"ק שלא לשיר ניגונים אלו המיוחדים לפסח במשך ימות השנה.
105 ישעיה יא א, מהפטרת אחרון של פסח. שיר זה הוא אחד מהניגונים הבודדים שהולחן על פסוק. באופן כללי, ניגוני קרלין-סטולין הם ללא מילים.

106 כנאמר לעיל, היה מרן אדמו"ר הזקן זיע"א אומר 'ברוך שאמר' בתנועה של זקנו הק' מרן הר"א הגדול, תנועה שלא נשמעה מפי מרן הרא"ש הגדול, וצדיקי טשרנוביל חפצו לשמוע את תנועת זקנם הק' שנכדו חזר וייסדה.
תחילת שידוך קדוש זה, בהסתופף שני הצדיקים ראשי השושלות, הרה"ק רבי אהרן הגדול והרה"ק רבי נחום מטשרנוביל בצל רבם הרה"ק המגיד ממזריטש זיע"א, כשבדי שלושם מגילת יוחסין המגיעה עד לדוד המלך. רבם הקדוש מבשרם כי 'נשמה גבוהה', (ראה ר' יהושע מונדשיין 'מסע ברדיטשוב' חמ"ד תש"ע, עמ' 41). צריכה לרדת לעולם הזה, והוא מעניק אותה לשני תלמידיו אלה. התקשרות התנאים נערכה בקיץ תקל"ב בראוונע, בביתו של הרה"ק המגיד ממזריטש זיע"א, בהשתתפות גדולי תלמידיו, כשהחתן הוא הרה"ק רבי מרדכי בנו של הרה"ק רבי נחום מטשרנוביל והכלה בתו של מרן רבי אהרן הגדול מקרלין. סיפור הדברים בארוכה נמצא בכתבי החסידים: כתבי ר' ישראל בנימין גליברמן ז"ל, ובכתבי ר' מאיר ברנשטיין ז"ל הי"ד שרשם מפי הגה"ח רבי חיים מנדל קוסטרומצקי ז"ל, ונדפס בברכת אהרן, עמ' ד. ובפרי ישע אהרן, עמ' מ, מפי ר' חיים אשר לדרמן ז"ל בשם ר' חיים מענדיל קוסטרומצקי, ושגור בפי כל החסידים. נדפס גם אצל חסידי טשרנוביל: ר' אהרן דוד טברסקי, ספר היחס מטשרנוביל ורוזין, לובלין תרצ"ח, עמ' 18. עדת צדיקים, תרכ"ה, עמ' 60. ספרן של צדיקים מערכת רבי נחום מטשרנוביל, אות ג. אהלי צדיקים עמ' לג. אמרי פנחס השלם, לקוטי אמרי פנחס, שער הסיפורים אות עט.

107 ר' ישעיה וולף ציקערניק, סיפורים ומאמרים יקרים, מארבעה מטיבי לכת ה"ה ... ר' דוד לייקערס והרה"ק ר' נחום מטשרנוביל ומבניו ... ר' משה ואחיו ... ר' מאטעלי מטשרנוביל ... ועוד מכמה צדיקים, ווארשא תרס"ג, עמ' 5.
מעניין כי בסיפורים שהבאנו על גירסאותיהם השונות הובאו רק שמותיהם של שלשת הבנים הראשונים. הרה"ק רבי אהרן מטשרנוביל, הרה"ק רבי משה מקוריסטשוב והרה"ק רבי יעקב ישראל מטשרקס, אשר הם נולדו מזיווג זה. כאשר יתכן שכל אחד מהם לכשעצמו תהה בפני מרן אדמו"ר הזקן זיע"א למקור מחצבת נוסחו הק'. לאחר פטירת זוגתו נשא הרה"ק רבי מרדכי בשנית את הרבנית בתו של הרה"ק רבי דוד לייקיס, מתלמידי הבעש"ט הק', שילדה לו את הצדיקים, הרה"ק רבי מנחם נחום ממקארוב, הרה"ק רבי אברהם מטריסק, הרה"ק רבי דוד מטולנא, הרה"ק רבי יצחק מסקוירא, והרה"ק רבי יוחנן מרחמסטריווקא זיע"א. ר' אהרן דוד טברסקי, ספר היחס מטשרנוביל ורוזין, לובלין תרצ"ח, עמ' 17-20.

108 החסידים מתפללים בנעימת נוסח ווהלין.

109 בבית טשרנוביל מצאנו מסורת שונה בענין ניגוני הצדיקים, והיא כי המלאכים שרים את הניגונים שניגנו בשולחנם של צדיקים, וכנאמר מפיו של הרה"ק רבי יצחק מסקוירא זיע"א: 'עוד אמר אדמו"ר [רבי יצחק] מסקוירא הנ"ל כי אביו [רבי מרדכי] המגיד הנ"ל אמר, כי מתחלה היה מתנהג בדרך זה, כי המלאכים אמרו שירה באיזה ניגון ואח"כ היו מנגנים באותו ניגון אצל שלחן הצדיקים, ובעתים הללו מתנהג הדבר כן, כי מתחלה מנגנים איזה ניגון אצל שלחן הצדיקים ואח"כ אומרים המלאכים שירה באותו ניגון, ר' ישעיה וולף ציקערניק, סיפורים ומאמרים יקרים, מארבעה מטיבי לכת ה"ה ... ר' דוד לייקערס והרה"ק ר' נחום מטשרנוביל ומבניו ... ר' משה ואחיו ... ר' מאטעלי מטשרנוביל ... ועוד מכמה צדיקים, ווארשא תרס"ג.

טשרנוביל בעבודתם הקדושה עם החסידים דרך הקודש המיוחדת רק להם. בתקנות שקבע הרה"ק רבי מרדכי מטשרנוביל זיע"א לחסידים¹¹⁰, כסדר ל'תיקוני תשובה', הורה להם לומר את כל ספר תהלים מדי בוקרו של שבת: 'ולומר ביום אחד בשבוע כל נעים זמירות ישראל קודם הנץ החמה...'. ואפשר להקביל כי כפי שמרן הר"א הגדול קיבל מ'נתיב לא ידעו עיט' את נעימות התפילה והנגינה, קיבל אף הרה"ק רבי נחום מטשרנוביל ראש השושילתא הנהגה זו ממקור נשגב ועילאי: 'ידוע שהרה"ק המאור עינים זצוק"ל קיבל מפי אליהו הנביא זל"ט לגמור תהלים בשבת קודש לפני התפילה בלי הפסק, והיו מדקדקין על זה...'¹¹¹. ואולי יש בזה קשר להיותם של צדיקי טשרנוביל מגזע דוד מלך ישראל¹¹².

העמדת הדברים בפרק זה פותחת לנו חרך צר בין החרכים כדי להבין ולהאיר את הגנוז, כי ענין היות שושלת הקודש רבותינו הקוה"ט מגזע דוד מלך ישראל צופן בחובו רזין עילאין, והם העומדים ביסוד עבודת קדשם בנגינה ובנעימת נוסח התפילה אשר הם למעלה מהשגתינו גבוה מעל גבוה.

110 הרה"ק רבי מרדכי מטשרנוביל. ב'הדרכות' לחסידים שבראש ספרו 'ליקוטי תורה', פיעטרקוב תרמ"ט, בהדרכה ה, עמ' 7.

111 מאורי אור, ילקוט דברים נחמדים... צדיקי שושלות בית טשערנאביל, סקווירא תשנ"ז, עמ' קצ"ו.

112 רבותינו הקוה"ט רוח אחרת היתה עמם והתנגדו ל'תיקוני תשובה' ואף לאמירת כל ספר תהלים בבת אחת. ראה בזה בארוכה בפרק 'התשובה ותיקוניה וסור מרע במשנת קרלין-סטולין', קובץ בית אהרן וישראל, כסלר-טבת תשע"ז, גליון קפ"ח, עמ' קפג.

מרן אדמוה"ז אמר בכל יום לפני התפילה, רק שני קפיטלך תהילים, ופעמים קפיטל וחצי. ולעתים היה אף מסיים באמצע קפיטל, 'והתבטא על אלו שאמרו את כל התהלים בבת-אחת: וואס דוד המלך האט גיזאגט אין זיבעציג יאהר, קען מען זאגן מיט איין מאהל? [מה שדוד המלך אמר במשך שבעים שנה, אפשר לאומרו בבת-אחת?]' פרי ישע אהרן, עמ' קלז. אף אמר לחתן בנו הרה"ק רבי מרדכי מקוזמיר זצ"ל [בן הרה"ק המגיד מטריסק זיע"א] שהי' מנהגו לומר כל התהלים בלי הפסק: 'איך ווייס ניט וויא אזוי מ'קאן אויס זאגן גאנץ תהלים. אז מ'זאגט תהלים, דארף מען זאך מקשר זיין צוא דוד המלך ע"ה, און אז מ'איז זאך מקשר צוא דוד המלך ע"ה, דארף מען ווערן זאט פון שירות ותשבחות, וואס ער האט גיזאגט, און ממילא וויא אזוי קען מען זאגן ווייטער. [איני יודע איך יכולים לומר את כל ספר תהלים בבת-אחת. כשאומרים תהלים, צריכים להתקשר לדוד המלך ע"ה, וכשמקשר עצמו לדוד המלך, צריך לשבוע מהשירות ותשבחות מה שאמר. ובמילא איך יכולים להמשיך ולומר?]', כתיב ר' מאיר ברנשטיין ז"ל בשם ר' חיים מענדל ז"ל. 'ונכדו רבינו [מרן רבי אברהם אלימלך] אדמו"ר מקארלין, אמר: 'א קפיטל תהלים אז מיזאגט איז דאך א מחיה, נאר נישט קיין סאך [כשאומרים קאפיטל תהלים זה מחיה, רק לא הרבה]'. ברכת אהרן, עמ' קי"ג.